

162 vzletu; nalezne-li se v jeho kritické zvůli a roztržštěnosti sem tam kousek poznání nebo výrazu, jest to vždycky rozředěný Marten. Proto plným mravním právem *odkopl*, abych užil jeho vlastního slova, od sebe Marten parasite, když byl poznal, že nejen z něho žijí a tyjí, nýbrž i zrazují jeho ideály. „Ze zásadních důvodů,“ napsal o něm jeho osobní přítel¹, „rozešel se nadobro s kruhem Moderní revue, již kdysi věnoval své nejlepší síly, a trpce byl zklamán, jakmile seznal, že jeho přísná a důsledná povaha je s ní v nejpříkřejším rozporu. Marten odmítal tento směr se vši rozhodností a bolelo jej velice, byl-li s kruhem Moderní revue ztotožňován.“

Nikoliv, toho nesmí dopustiti ani přítel, ani odpůrce, aby byl míšen s touto žalostnou družinou. Nikoli: Marten byl někdo, kdo stál duševně vždycky osamocen a nejvíce v době, kdy zdvihali jej na štít ti, kteří měli k němu vnitřně nejdále. V tom jest a bude již jeho pýcha i čest, a nejen dnes.

„Národ spravedlivý“

163

První tři leta války světové budou zapsána v příštích dějinách české duše jako *Konec a Počátek*. V nich vyvrcholila se její krise data staletého, ale započala se i její obroda. Jsou to leta nejpustší tmy, ale i chvíle prvního úsvitu. Tma byla opravdu tak hustá, že kdekdo mohl ji hmatati; úsvit jest posud tak nejistý, že jest třeba vnitřní ethické podmínky víry, abys ho postřehl.

Tato tři leta byla jedinečnou zkouškou české povahy, ale i jedinečnou školou českého ducha. V nich proběhl český člověk širokou škálu citovou, od nejkrajnější skepse, ano i od záchvatů černého zoufalství, k nejsvětlejším nadějím, k nejradostnějším jistotám. Tato tři leta byla ohromným sítem duchů. V nich buďto ztratil jsi úplně a naprosto víru ve své češství, rozuměj v jeho hodnotu a sílu živototvornou, v jeho oprávněnost k nejvyšším útvarům života pospolitého, nebo získal jsi navždy přesvědčení o *světovém poslání* a významu své národní duše — přesvědčení, kterého ti již ani smrt nevyrvé.

Tato leta budou předělem: před nimi bude jednou ležeti *starý typ češství*, typ řekl bych vnitrozemní, vnitrohраниčný, který necítil se povolán k tvorbě *zcela* svéprávné, svézákonné, samo-svojně, k tvorbě nejvyššího útvaru národního života, státu; za nimi *nový typ češství*, který vyjíždí na *kolbiště světové* jako *činitel světový* a cítí se strůjcem svého osudu, pánem svého určení, rovný mezi rovnými.

Zkouška, která dolehla v těchto letech na český charakter, byla z nejstrašnějšího, co dá se mysliti; ona lámala všecko, co nebylo

1 - Antonín Macek v Zlaté Praze.

164 jednoho jádra a zrna; ona rozložila všechno, co nebyl sám ryzí vzácný kov. V této zkoušce obstál, s radostí a hrdostí to pravím, nejprve *český lid*. Lid, kořeny národního stromu, ukázaly se zdravými. Staré mé přesvědčení, že je-li kde možno dnes naléztí ještě hrdinské ctnosti, noblesu duše, velikost srdce, schopnost žítí zhluboka a umíratí prostě v této velikosti, bez fráze a theatricalistiky, jest to v lidu, potvrdilo se mně úplně. Ne sta, ale tisíce prostých duší, prostých tou prostotou, která jest souznačná s velikostí, šly v rozhodnou chvíli oddaně na smrt za hlasem svého svědomí; a jsou bezejmenné rovy, nectně se zemí srovnané, které bude nutno vyvýšiti jednou na mohyly královské: co z nich tryská, jest světlo víry v člověka.

A po druhé: čestně obstála v této zkoušce opravdová česká inteligence, to jest *česká duše tvořivá*, básnická a umělecká. Na štítě spisovatelstva českého — rozuměj *opravdových* básníků-tvůrců ať veršem, ať prózou — není poskvřny. Nebylo mezi nimi zrady, zbabělosti, zapírání národních ideálů; nebylo přízřusobivosti a smlouvání v tvorbě; nebylo ústupků a zapírání. Až ožije nejedno bílé místo v knihách za války tištěných, podíví se pozdější, kolik statečnosti projevilo se mezi českými básníky-tvůrci v době nejhorší. Pravím to ne lehkomyšlně a nazdařbůh, nýbrž po rozvaze a s důkazy; pravím to však také ne bez radosti a ne bez hrdosti. A statečnými objevili se ze spisovatelstva nejen ti, na něž ukázala persekuce prstem; stejně statečně vedl si na příklad Březina, o němž neví toho širší veřejnost; neskrýval a netajil se ani dost málo svým hrdým českým přesvědčením, svou krásnou silnou věrou národní — a pravím to zase ne nazdařbůh, ale po šetření.

A odměna této vnitřní čestnosti jest také již patrna: jest *v zesílení české tvořivosti*, která, dá bůh, poroste. Vyšlo nebo vzniklo za války několik děl básnických, ať veršem, ať prózou, z nichž vane na tebe jiný duch a dech, než bývalo pravidlem před válkou: duch vnitřní volnosti a svéprávnosti, odvahy a statečnosti, která má bouřkovou vůni; duch velikých obzorů myšlenkových; dech teplé něhy, pravé lidské úcty a sympatie; díla

stejně jemná jako silná; díla hrdé pokory před opravdovými hodnotami božskými i lidskými i bojovného odmítání slabostí a vad, byť vlastního národa a vlastní země; díla lásky trestající i milující, opravdu tvořivé. Nic nevadí, že nové intonace některého z nich nerozpoznali vrstevníci, zapředení do své malicherné mstivé zloby; rozpozná ji tím bezpečněji budoucnost.

Zdravými objevily se tedy nejen kořeny, ale i peň a hlavní větve národního stromu; vichřice světová nevyvrátila ho a nevyvrátí již. Těch, kdož ztratili v ní svou národní duši, jest mnohem, mnohem méně než oněch, kdož našli jí i království jejího. Zvadlými a mrtvými objevily se jen jednotlivé větve; ale ztráta jejich, není pochyby, nemůže než posílití celkového zdraví.

Těmito mrtvými větvemi ukázali se namnoze lidé, kteří měli býti, kdyby svět byl logický, dřevem nejsvěžejším a nejzeleňším: *politikové z profese*. Vedle několika politiků opravdu velkodušných, celých lidí a dokonalých mužů, kteří rozpoznali v rozhodnou chvíli hlas národního svědomí a šli za ním, vyskytli se i politikové, kteří přízřusobivost vedli až na samu mez zbabělosti a bezkarakternosti osobní i národní; lidé malé víry, jejichž duše nikdy nepoznala toho, bez čeho není tvořivého člověka, bez čeho nemůže býti ani tvořivého politika — a všichni politikové opravdu velcí mně to potvrdí —, *enthusiasmu velikého cíle*. Není možno zavíratí zraku před skutečností, že několik mužů na zodpovědných místech, několik mužů vůdčích neobstálo v charakterové zkoušce, již přinesla osudná tři leta.

Co s nimi?

Odpraviti je, odpovídá Viktor Dyk ve stati „Amnestie národní?“ 9. srpna. „Je-li kdy v našem životě národním dána možnost udělat v české domácnosti pořádek, je to dnes. Je-li kdy okamžik zbavit se přítěže, je to dnes. Je-li kdy příležitost provésti očistu našich řad, je to dnes.“ „Běda tomu, od něhož pohoršení pochází! Amnestie národní není u nás na místě. Naopak nutno si velmi dobře pamatovati, jak se kdo choval v dobách zkoušky.“ „Necháme-li si přerůstí přes hlavu býlí dnes, kdy bylo možno je vyplenit, nemůžeme čekati nikdy už, že se nám

to podaří. Národní amnestie byla by, jak se dnes věci mají, zločinem na věci národní.“

Proti názoru Dykovu nelze namítati nic než tuto maličkost: amnestie, pokud vím, předpokládá nejprve spravedlivý *soud* a spravedlivý *rozsudek a odsudek*. A zde jest v argumentaci Dykově trhlina, která žádá si pozornosti každého čestného Čecha. Až posud slyšeli jsme totiž jen *obžaloby*, četli jsme jen *útoky* — nebylo posud *soudu*. Ale nikdo spravedlivý *neodsoudí* někoho, kdo nebyl souzen; a bez soudu odsoudí jen toho, kdo, ačkoliv podezřelý, ačkoliv obžalovaný, soud správně složený odmítá a na něj se nedostavuje.

To jsou mravní zásady, kterých jest třeba si uvědomiti a bez nichž není možna nijaká obroda veřejného života českého. Odmítá-li p. Dyk amnestii, provádí politické *hysteron proteron*. Nejde o amnestii nebo o neamnestii — jde o *soud*. Naléhejme nejprve na spravedlivý soud, správně složený, a nuťme podezřelé nebo provinilé, aby se před něj dostavili a jemu podrobili.

Česká politika v poslední době dorůstá nové doby a jejich postulatů; obrozuje se, přerouje se; chce býti velikou demokratickou politikou, důstojnou nové doby, politikou orientovanou dnešní situací světovou. *Nový* typ češství chce uskutečňovati: typ češství silného. Jest přirozené, že v této době vzplanul boj mezi starým a novým typem češství; všecko, co lpí na starém pohodlí, vzpírá se přirozenou setrvačností novému přísnému ideálu. Nového obrodného a očištného hnutí jest třeba jako jarních větrů a letních bouřek; nebylo by bez něho příštích žní. Ale všem, jimž jsou drahé nové politické ideály vpravdě demokratické, musí záležeti na tom, aby tato obroda české duše nebyla poskvrněna krivdou, násilím, terorem, lstí; aby v novou nádobu nebyl vlit starý, zkalený obsah; aby nový duch neuskutečňoval se starým hmotářstvím a starým zuřením, neboť brzy zkazil by se a zvrhl by se jimi v staré zlo.

Nebezpečí demokracie sluje *demagogie*; to jest lstivé maskování soukromých sobeckých pasí obecnými národními zájmy a prospěchy. Požadavkem pravé demokracie jest *čeliti dema-*

gogii — úkol nade všecko nesnadný, žádající pravidlem více osobní statečnosti i prozíravosti, než jich žádá odboj proti tyranii. To byla inspirace projevu prof. Pekaře ze dne 14. srpna: úzkost, venkoncem čestná a svědčící o jemném svědomí, aby mladá naše demokracie nezvrhla se v demagogii. Výraz nebyl ovšem ve všem šťastný; než prof. Pekař opravil jej dodatečně v odpovědi Dykovi z 23. srpna, vytknuv přímo, že projevem jeho chtějí krýti se mnohé osoby skutečně provinilé, na jejichž ochranu nebyl myšlen.

Ani těchto řádků účelem není omlouvati provinilých nebo chrániti jich od soudu a trestu. Chtějí dosíci jen řádného řízení pro každého nebo alespoň možnosti, aby každý jakkoli podezřelý národně mohl dovolati se čestného soudu spravedlivě složeného. Neboť nejde jen o politiky — ty soudí opravdu sdostatek jejich veřejná činnost a malodušnost její stačí k odsudku úplně; jde i o osoby na jiných polích činné a podezírané z národní zbabělosti nebo proradnosti.

Jako všelék doporučuje se neustále dnes se všech stran *svornost*. Ale léčba svorností jest sebeklam. Svornost jest mechanický vnějškový princip, jímž nedosáhne se nikdy vnitřní jednoty. Žádati svornost v dobách velikých, kdy bojuje spolu na život a na smrt svět starý a nový a kdy každému jest rozhodnouti se buď pro staré nebo pro nové, jest absurdní. Ale čeho musíš žádati od nové demokracie české, jest *pravda a spravedlnost*; jen ony vytvářejí vnitřní jednotu a sounáležitost, bez níž není tvorby politické. A boj mezi starým a novým povede jen tehdy k vítězství nového, bojuje-li nové touto správnou a ryzí methodou. Svět nový zvítězí jen tehdy, pozná-li správně, kdo k němu náleží a kdo jest z tábora opačného; omyly v tomto rozlišování platí se nejdráže.

Byl veliký demokrat český, velký moderní člověk český *avant la lettre*, který již před 35 lety jedinečným způsobem vyslovil požadavek pravé demokracie, ztělesnil vzor, k němuž přál si, aby spěl a dospěl jeho národ.

Leť vzhůru, prapore náš mléčně bílý,
 Přemyslův orle plný vzdušné síly, —
 pod tebou květ se rozlož krásou tklivý:
 jak bílý bůh to národ spravedlivý!

To je slavný přípitek Nerudův národní budoucnosti české v básni „Moje barva červená a bílá“, první ze Zpěvů pátečních; odkaz Nerudův, kterého není možno čísti dosti pozorně, v němž co slovo, to myšlenkový řád. „Jak bílý bůh to národ spravedlivý!“ Povšimni si, že Neruda netouží po národě svorném, nýbrž právě a jedině: spravedlivém. Národ svorný byla by prázdná fráze, poněvadž svornost jest něco zcela trpného a přizpůsobivého; on žádá výslovně *božskou aktivnou* ctnost spravedlnosti. Spravedlivý k sobě, spravedlivý k jiným, v tom je celá pravá demokracie.

Boj o nový, český socialism

Den 12. září 1917 bude jednou zapsán červeně v moderních českých dějinách politických a kulturních: bude v nich datem. Ten den přineslo Právo lidu *Prohlášení zásad směru radikálně socialistického*, jak se na nich před měsícem usnesli účastníci oposice podepsané Františkem Modráčkem, Antonínem Pikem a Aloisem Syřínkem. Tyto zásady byly vydány před několika dny samostatně jako brožurka o šestnácti stránkách s úvodem Františka Modráčka¹. Tento červený sešitek měl by býti dnes v rukou nejen každého sociálního demokrata, nýbrž i každého vzdělaného Čecha, jemuž není lhostejný běh věcí veřejných, a víc: jemuž není lhostejna naše moderní tvorba politická a sociální. Každá jeho řádka, každá jeho věta měla by býti čtena i promyšlena s pozorností.

Tento tenký červený sešitek jest nejprve bezesporně první obrodný čin v dnešním úpadku československé strany sociálně demokratické. A po druhé: váže se k němu pium desiderium nejen jeho vykonatelů: aby se stal východiskem příští *jednotné* strany dělnické, sociální strany opravdu české nejen národním příslušenstvím svých členů, nýbrž i *duchem*: svými zásadami politickými, hospodářskými a kulturními.

Smysl jeho poselství jest stejně prostý jako radostný: počíná se boj za nový, český socialism proti posavadnímu oficiálnímu směru sociálně demokratickému, který byl pouhou odličkou ně-

1 - Vydal Alois Syřínek ve Vršovicích. Za 20 haléřů.